

БАЗОВА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Полонська Тамара Костянтинівна

канд. пед. наук, ст. наук. співр., пров. наук. співр.
Інститут педагогіки НАПН України

Сьогодні, в умовах упровадження реформ у системі вітчизняної освіти, першочергового значення набуває формування в учнів умінь творчо та критично мислити. Школа має сформувати творчу особистість, яка може ефективно та нестандартно розв'язувати життєві проблеми, уміє самостійно мислити та генерувати ідеї, а також аргументувати власну позицію. Принципи сучасної освіти полягають не в тому, щоб інформувати учнів, давати їм тільки знаннями, а в розвитку критичного мислення, навичок мислення.

На Всесвітньому економічному форумі в Давосі (2020 р.) визначено топ-10 навичок, які будуть потрібні для роботи у 2025 році [1]. Це, зокрема: *аналітичне мислення та інноваційність; активне навчання та стратегії навчання; розв'язання складних проблем; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність та ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг і контроль; створення технологій і програмування; витривалість, стресостійкість і гнучкість; логічна аргументація, розв'язання проблем і формування ідей. Критичне мислення та розв'язання проблем* посідають перші місця серед навичок, за якими, на думку роботодавців, зростатиме популярність упродовж 2020–2025 років.

Технологію розвитку критичного мислення (ТРКМ) запропонували в 90-ті роки ХХ століття американські дослідники Ч. Темпл, Дж. Стіл, К. Мередіт як особливу методику розвитку критичного мислення через читання й письмо, що відповідає на запитанням: як навчати мислити? [2]. У США з 80-х років, а в європейських країнах із 90-х років минулого століття розвиток критичного мислення став однією з основних цілей освіти. ТРКМ – вважається найбільш конкретизованою та змістовною класифікацією етапів формування критичного мислення, яка наразі є широкоживаною не лише в зарубіжному, а й у вітчизняному освітньому процесі.

В українській школі інтерес до проблеми критичного мислення суттєво зріс із 2016 року, коли Міністерством освіти і науки було ухвалено концепцію Нової української школи (НУШ). У документі визначено 10 ключових компетентностей НУШ. Спільними для всіх компетентностей є такі наскрізні вміння: а) уміння читати і розуміти прочитане; б) уміння висловлювати думку усно й письмово; в) *критичне мислення*; г) здатність логічно обґрунтовувати позицію; д) виявляти ініціативу; е) творити; є) уміння розв'язувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; ж) уміння конструктивно керувати

емоціями; з) застосовувати емоційний інтелект; і) здатність співпрацювати в команді [3, с. 12].

Співзвучними із зазначеними вміннями, але в дещо іншій інтерпретації, є наскрізні вміння, окреслені в Модельній програмі з іноземних мов для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, а саме: 1) читання з розумінням; 2) висловлення власної думки усно й письмово; 3) критичне та системне мислення; 4) логічне обґрунтування позиції; 5) творча діяльність, що передбачає креативне мислення; 6) ініціативність; 7) конструктивне керування емоціями; 8) оцінювання ризиків; 9) прийняття рішень; 10) розв'язування проблем; 11) співпраця та спілкування з іншими [4, с. 9].

Під терміном «критичне мислення» ми розуміємо здатність особистості до самостійного оцінювання дійсності, інформації, знань, думок і тверджень інших людей, уміння знаходити ефективні рішення певних ситуацій. Тому основна ідея застосування технології полягає у створенні такої атмосфери, за якої учні спільно з учителем, свідомо розмірковують над процесом навчання, відстежують, підтверджують, спростовують чи розширюють знання, нові ідеї, почуття чи думки про світ.

Основу технології розвитку критичного мислення становить **базова модель трьох етапів** (стадій) організації навчального процесу: виклик – осмислення – рефлексія (рис. 1). Кожен етап має свої цілі та завдання, а також набір характерних прийомів, спрямованих спочатку на активізацію дослідницької, творчої діяльності, а потім на осмислення й узагальнення набутих знань.

Розглянемо використання цієї моделі на уроках іноземної мови в гімназії.

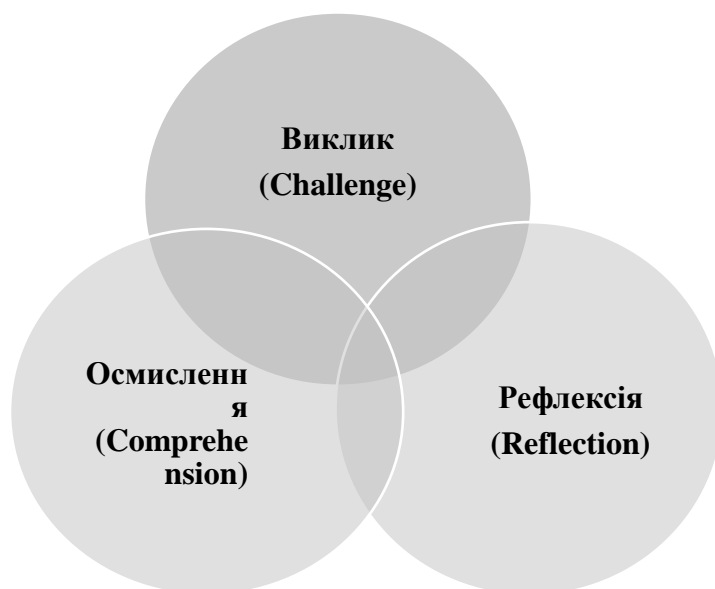

Рис. 1. Базова модель ТРКМ

Перший етап – **виклик** – спрямований на актуалізацію наявних знань учнів і формування їхнього інтересу для отримання нової інформації. Сутність будь-якого методу полягає в тому, що вчитель повинен спрямовувати діяльність учнів,

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE APPLICATION OF MODERN SCIENCE

дослухатися до їхніх думок, приймати як правильні, так і не правильні відповіді, допомагати кожному визначати свої знання для отримання нових. Тобто, учитель має координувати роботу. На цьому етапі доцільно використовувати такі методи критичного мислення: «Знаю – хочу знати – узнав», «Прогнозування за ілюстрацією», «Асоціація», «Мозковий шторм», «Говсті/тонкі питання», «Дерево припущень», «Вибір афоризму», «Кошик ідей» тощо.

Для прикладу візьмемо метод «Мозковий шторм» (“Brainstorming”), який допомагає систематизувати знання і знаходити творчі рішення. Пропонуємо зразок застосування мозкового шторму з теми «Велика Британія» (рис. 2). Учитель записує посередині дошки певне слово чи словосполучення з теми, що вивчається, а учні озвучують усе, що про нього знають. У нашому випадку – це “Great Britain”. За допомогою рисочок, спрямованих від центрального слова, учитель записує висловлення дітей (London, English, the Queen, the Thames тощо). У результаті має вийти щось схоже на кущ, доповнювати який можна упродовж уроку та в кінці, щоб систематизувати знання учнів (рис. 1). На допомогу учням можуть прийти навідні запитання, наприклад:

1. What do you think of when we talk about Great Britain?
2. What is the British weather like?
3. Why do the British like drinking tea?
4. Who is the Queen of Great Britain? та інші.

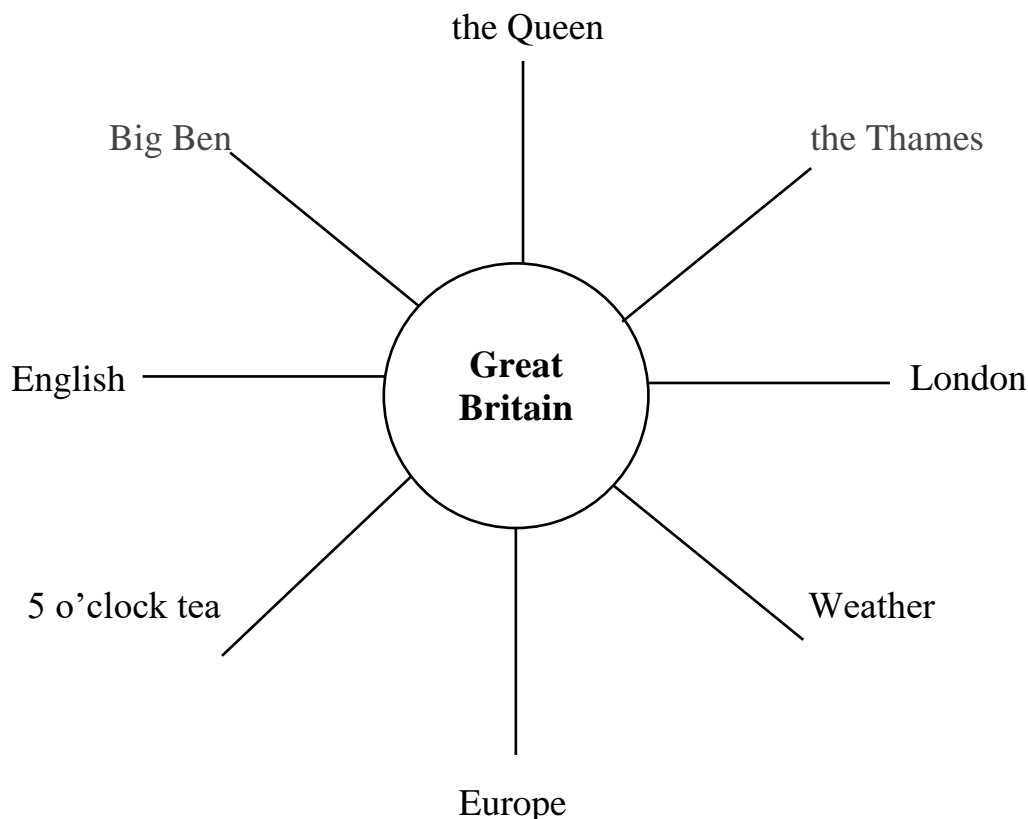

Рис. 2. Мозковий шторм “Great Britain”

Другий етап – **осмислення** – характеризується складнішою структурою і завданнями щодо ознайомлення учнів з новою інформацією та її опрацюванням

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE APPLICATION OF MODERN SCIENCE

із використанням аналізу, порівняння, оцінювання. Головний принцип етапу полягає в тому, що вчитель має давати учням право/настанову на індивідуальні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням та аналізом. Діяльність учителя на цьому етапі полягає у збереженні інтересу до теми за безпосередньої роботи з новою інформацією, поступовому просуванні від знання «старого» до «нового». На етапі осмислення доцільно використовувати такі методи критичного мислення, як: «Шість капелюхів», «Зигзаг», «ІНСЕРТ», «Карусель», «Ромашка Блума» тощо.

Наприклад, метод «**Шість капелюхів**» (“Six Hats”), який може застосовуватися також на етапах виклику і рефлексії. Кожен учень одержує один капелюх певного кольору. Колір кожного капелюха вказує на тип завдання:

білий капелюх (White Hat – facts) – розкажіть про тему лише у фактах і цифрах;

жовтий (Yellow Hat – Benefits) – подумайте, чому ... (відповісти на питання, що стосується теми);

чорний (Black Hat – Cautions) – доведіть, що ... (у межах теми);

червоний (Red Hat – Feelings) – подумайте, який емоційний стан може викликати у ця тема;

зелений (Green Hat – Creativity) – подумайте, як використати тему, щоб це зробило наше життя радіснішим (які позитивні моменти має ця тема);

синій (Blue Hat – Process) – узагальніть висловлювання усіх попередніх учнів/груп і підсумуйте, що корисного та нового ви дізнались у результаті виконання цього завдання.

Заключний етап – **рефлексія** – базується на обговоренні теми, тобто на осмисленні й аналізі отриманої інформації та можливості її застосування в реальному практичному житті. Учні співвідносять нову інформацію зі старою, використовуючи знання, отримані на стадії осмислення. Вони також можуть оцінити власні погляди та порівняти їх із думками інших учнів. Ефективними на цьому етапі будуть методи: «Підведення підсумків», «Сінквейн», «Кластер», «Есе» тощо. Цікавим та ефективним є, наприклад, метод «Сінквейн».

Сінквейн або **Сенкан** (від от фр. *cinquains*, англ. *cinquain*) – це вірш що складається з п'яти рядків і написаний за певними правилами. Лаконічність цього методу розвиває здатність резюмувати інформацію, висловлювати стисло думку декількома значущими словами, короткими висловами (як індивідуально, так і в парах).

Основні правила написання сінквейна:

перший рядок – назва теми одним словом (як правило, іменником);

другий – опис теми двома словами (прикметниками);

третій – опис дії в межах теми трьома словами (дієсловами);

четвертий – фраза з чотирьох слів, що показує відношення до теми (однією фразою);

п'ятий – резюме, висновок (як правило, синонім до першого слова, виражений будь-якою частиною мови).

Наприклад, сінквейни «Мадонна» і «Спорт».

Madonna	Sport
1. Madonna.	1. Sport.
2. Persistent, talented.	2. Active, healthy.
3. Sings, dances, creates.	3. Do, play, jump.
4. Changed pop music forever.	4. It helps to keep fit.
5. Pop-star.	5. Past time.

Використання методів критичного мислення на уроках іноземної мови відповідно до базової моделі ТРКМ активізує пізнавальну діяльність учнів, мотивує їх до навчання, підвищує його результативність, сприяє розвиткові творчих здібностей, формує як предметну, так і ключові компетентності підлітків для майбутнього життя.

Список літератури

1. World Economic Forum. The Jobs Reset Summit. 20–23 October, 2020. URL: <https://www.weforum.org/events/the-jobs-reset-summit-2020>
 2. Темпл Ч., Стіл Д., Мередіт К. Методична система «Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів». Київ: Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект», 1998. 32 с.
 3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / МОН України. Київ, 2016. 40 с.
 4. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / автори: Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І. та ін. Рекомендовано МОН України: Наказ від 12.07.2021 № 795. 42 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1LvrlJuvpo3CMswCPptWQozxXDQpq_yH-/view
- Темпл Ч., Стіл Д., Мередіт К. Методична система «Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів» / Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення : Інтелект, 1998. 32 с.